

LIBER SEPTIMUS.

239-240. Olim (a) pueri legimus: Nihil tam facile est, quin difficile fiat, quod invitus facias. Patet me explanationes in Ezechiel multo ante tempore promissae, et occupatione de toto hoc orbe venientium, implere non posse: dum nulla hora, nullumque momentum est, in quo non fratrum occurramus turbis, et monasterii solitudinem, hospitium frequentia commutamus inlantum, aut claudendum sit nobis ostium, aut Scripturarum, per quas aperienda sunt fores, studia relinquenda. Itaque lucrativis, immo furtivis noctium horis, quae hyeme propinquante, longiores esse ceperunt, haec ad lucernulam qualiacumque sunt dictare conamur, et aestivantis animi tedium interpretatione digerere. Nec jactamus, ut quidam forsitan suspicantur, fratrum susceptionem, sed morarum causas simpliciter confitemur: praesertim cum Occidentalium fuga, et sanctorum locorum constipatio, nuditate atque vulneribus indigentium, rabiem praefertat Barbarorum. (b) Quod absque lacrymis et genuu videre non possumus, illam quondam potentiam et (c) ignoracionem divitiarum ad tantam inopiam pervenisse, ut tecto et cibo, et vestimento indigat; et tamen nequaquam duri quorundam (d) atque crudelios animi mollitur, dum pannulos eorum et sarcinulas discutiunt, aurum in captivitate quarentes. Accedit ad haec detentandi difficultatem, quod caligantibus oculis senectute, et aliquid sustinentibus beati Isaac (Gen. xxvii), ad nocturnum lumen nequaquam valesamus Hebraeorum volumina relegere, quae etiam ad solis dieique fulgorem, litterarum nobis parvitate cecantur. Sed et Graecorum commentarios, fratrum tantum voce cognoscimus. Nullique dubium, quod alienis dentibus commoliti cibi, vescentibus nauseam faciant. Unde obscuro te, filia Eustochium, ut ista qua noteriorum stylo eudimus, et ad quae emendanda spatium vix habemus, id est, septimum incipias, **241** et ut antea jam dixi, si librorum brevitates vel longitudo inter se fuerint inaequales, visionum, immo *ὁμοιογενῶν* brevitatis impules ac longitudini, dum et juncta nolimus separare, et dissonantia in unam coarctare congeriem.

(Vers. 45 seq.) Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, pone faciem tuam contra viam

(a) Archontes ms. Olim legimus, absque pueri voce.

(b) Antea erat praefixa parenthesi (quos, etc.

(c) Hoc modo legunt omnes codices nostri mss. Erasmi ana editio retinet in contextu, et ignoranciam divitiarum in margine autem haec addita reperi: *legendum arditior arroganciam*. Sed falsa est et impedita coniectura, quia Hieronymus ut magnitudinem divitiarum demonstrat in Romanis, vocat illam *ignoranciam*, eo quod ignorare domini suarum divitiarum thesaurus et possessiones. MART. — Florentini quoque ms., Victorio teste *ignoranciam*, praefertunt.

Austri, et stilla ad Africum, et propheta ad saltum agri meridiani. Et dices saluti meridiano: Audi verbum Domini: haec dicit Dominus Deus: Ecce ego succendam in te ignem, et comburam in te omne lignum viride, et omne lignum aridum: non extinguetur flamma succensionis, et comburetur in ea omnis facies ab Austro usque ad Aquilonem. Et videbit universa caro quia ego Dominus succendi eam, nec extinguetur. Et dixi, ah, ah, ah, Domine Deus: ipsi dicunt de me: Numquid non per parabolas loquitur iste? LXX: Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, obfirma faciem tuam super Themam, et respice ad Darom, vaticinare super saltum duces Nageb, et dices saltui Nageb: Audi sermonem Domini, haec dicit Dominus: Ecce ego succendam in te ignem, et devorabit in te omne lignum viride, et lignum aridum. Non extinguetur flamma succensa, et ardebit in ea omnis facies a meridie usque ad Aquilonem: et cognosceat omnis caro quia ego Dominus succendi illam: non extinguetur. Et dixi: Nequaquam, Domine, Domine: ipsi dicunt ad me: Nonne parabola est quae dicitur haec? Quid significet, pone, vel obfirma faciem tuam, supra plenus diximus. Obfirmacionem enim vultus opus est, et frontis duritia, ut quae imperantur Prophetae, loquatur intrepidus, maxime cum ad totam populi multitudinem tristitia nuntiata sint. Themam autem et Darom et Nageb; et rursus Nageb, pro quo LXX *ἀπὸ τοῦ νότου* interpretati sunt, quod sonent in Hebraeo, expressit nostra translatio. Quodque dixit, *duces Nageb*, melius habet in Hebraeo *agri*, vel *regionis meridiane*. Non enim *sare* (סר), ut putaverat LXX, quod verbum *duces* et *principem* sonat, sed *sare* scriptum est, quod proprie *agrum*, *regionem*que signat, et propter *DALETH* et *RES* litterarum similitudinem, error inolevit. Loquitur autem sermo divinus per metaphoram saltus contra Jerusalem, quod bestiarum, **242** et ferocium hominum habitatio est: quod succendat eam [Al. eum], omniaque ligna illius concrementur: nequaquam arbores vocans quae fructibus indigebant, sed ligna quae incendiis praeparata. Primumque comburit in eo lignum viride, secundum quod in hoc eodem Propheta legimus: *Et a sanctis meis incipite*; et postea aridum, quod nihil in se poterat habere vitale: sanctos videlicet simul et peccatores, ut alii captivitas mala, morte effu-

Liquet vero, ignoracionem vocari divitiarum, quod lot, tantaeque essent, ut a propriis dominis earum magnitudo ignoraretur. Olim erat *ignoranciam*, pro quo maluisset Erasmus *arroganciam*.

(d) Heraclianum Africe comitem notat, qui ad se transfugas Barbarorum gladius Romanos post captam ab Alario Urhem, ob infamem avaritiam crudelissimo vexabat, ut si qua fides abduxisset substantiosas, miseris eriperet. Vide epist. 130 ad Demetriadem, num. 7, ubi avaritiam crudelitatemque ejus hominis exaggerat, atque execratur.

giant; alii supplicii tradantur aeternis. Quodque A inferi: Ab Austro usque ad Aquilonem, hoc indicat, ab Jerusalem usque ad Babylonem: ut omne iter pergentium in captivitate, gladio, fame, pestilentia ruentium compleatur. His enim qui in Babylone sunt, Jerusalem ad Austrum sita est; quomodo e contrario olla in Jeremiae quae significat Jerusalem, a facie Aquilonis, id est, Babylonis succenditur (Jerem. 1). Et pulchre in principio: stilla, inquit, ad Africum; ut non tota Dei ira videatur effusa, sed stilla quaedam et pars. Sin autem stilla tanta severitiae est: quid in totis imbribus aestimandum est: Ut omnis caro, quae visura est salutare Dei, per silvarum incendium et flammam, quae nullius extinguatur auxilio, cognoscat quod ipse sit Dominus. Quod intelligens Propheta respondit, ah, ah, ah, Domine Deus: vel ut Septuaginta translulerunt, nequaquam, Domine, Domine. Et inferi: Et ipsi dicunt ad me: Numquid non per parabolas loquitur iste? vel parabola est ista quae dicitur? Et est sensus: Planius loquere, non intelligimus per parabolas quid loquaris: aperto sermone Dei nobis pande sententiam. Potest autem tropologicè Themam et Nageb et Darom, (a) Aegyptus intelligi: legimus enim in Daniele crebro Austrum pro Aegypto accipi (Dan. xi). Aegyptus autem refertur ad mundi istius angustias. Prophetat igitur Ezechiel quae mundo ventura sint mala, quem saltum vocat, pomiferas arbores non habentem, sed habitaculum bestiarum. De quo et in vigesimo **243** octavo psalmo dicitur: *Vox Domini percutiens cervos, et retribuit condensa silvarum* (Vers. 9). Iste sunt silvae, et saltus, qui plus devoraverunt in praedio de exercitu Absalon, quam interfecit gladius (II Reg. xvii). Succenditurque in saltibus primum lignum viride, et sic aridum, hi qui vivunt in malo, et hi qui justitiae mortui sunt. Quodque dicitur: *Et comburetur in ea omnis facies ab Austro usque ad Aquilonem*, hoc dicit: Ab his qui fervente spiritu videbantur, usque ad eos qui crescente iniquitate, et refrigerata charitate multorum, calorem primum perdiderunt; illa ut omnis caro perspicat flammam Domini non extinguatur. Precaturus propheta ne fiat quod Dominus comminatus est: hoc est, ne succendant saltus, et ligna omnia concrementur; ut autem adhuc accipiant locum poenitentiae, aut sibi non imponatur necessitas tristitia nutiandi: praesertim cum populus ea non intelligat, et obscuritate ditorum, magis ad insaniam provocetur.

(Cap. XXI. — Vers. 1 seq.) Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, pone faciem tuam ad Jerusalem, et stilla ad sanctuaria, et propheta contra hunc Israel, et dices terrae Israel: Haec dicit Dominus Deus: Ecce ego ad te, et ejectionem gladium meum de vagina sua, et occidam in te justum et impium. Pro eo autem quod occidi in te justum et impium: idcirco egredietur gladius meus de vagina sua ad omnem carnem, ab Austro usque ad Aquilonem. Et sciet

[Vulg. Ut scias] omni caro, quia ego Dominus educi gladium meum [Al. abest meum] de vagina sua irrevocabilem. LXX: Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Idcirco vaticinare, fili hominis: et obfirma faciem tuam contra Jerusalem, et aspice ad sancta eorum, et propheta super terram Israel, et dices ad terram Israel: Haec dicit Dominus Deus: Ecce ego ad te, et educam gladium meum de vagina sua, et interficiam in te iniquum et injustum. Sic egredietur gladius meus de vagina sua super omnem carnem a Meridie usque ad Aquilonem, et cognosceat omnis caro quia ego Dominus educi gladium meum de vagina sua: non revertetur ultra. Quia supra dixerat: Ipsi dicunt de me, numquid non per parabolas loquitur iste? et apertam populus flagitabat sententiam: idcirco id quod Dominus per metaphoram sive parabolas, vel ut alii vertere, proverbium, **244** est locutus, nunc manifestius loquitur, saltus Nageb et Darom et Themam esse Jerusalem, et templum illius, sancta sanctorum, et omnem terram Judaeae; flammamque quae combustura sit saltum, intelligi gladium devorantem, qui eductus sit de vagina sua, ut interficiat justum et impium. Hoc est enim lignum viride et lignum aridum. Unde et Dominus: *Si in tigno, aut viridi tanta faciem: in sicco quid faciem* (Luc. xlii, 31)? Pro quo, nescio quid volentes, LXX *iniquum et injustum* interpretati sunt: quasi non idem utrumque significet. Quodque ibi dixerat. *Et videbit universa caro, quia ego Dominus succendi eam*, hoc est, silvam, sive flammam, nec extinguetur, hinc aliis verbis loquitur: *Ut sciat omnis caro, quia ego Dominus educi gladium meum de vagina sua irrevocabilem*. Vere enim contra Jerusalem non est flamma sopita, nec extinctum incendium, nec revocatus gladius, quae modicum tempus in medio, et Jerusalem cum templo suo, Babylonio igne succensa est.

(Vers. 3, 7.) Et tu, fili hominis, ingemisce in contritione lumborum, et in amaritudinibus ingemisce coram eis. Cumque dixerint ad te: Quare tu gemis? dices: Pro auditu, quia venit, et tabescet omne cor, et dissolvetur universa manus, et infirmabitur omnis spiritus, et per cuncta genua fluent aquae. Ecce venit et fiet, ait Dominus [Vulg. addit Deus] LXX: Et tu, fili hominis, ingemisce in contritione lumborum tuorum, et in doloribus gemis in conspectu eorum. Eritque si dixerint ad te: Quare tu gemis? et dices: Propter nuntium, quia venit, et comprehendetur pavore omne cor, et dissolvetur universa manus, et examinabitur omnis caro et omnis spiritus, et omnia femora pollentur haemore. Ecce venit et erit, dicit Dominus Deus. Primum dixerat: vaticinare, vel stilla ad Austrum, Africum et Meridiem, et ad saltum meridiano. Quod quae videbatur obscurum, et dicti prophetae populus nesciebat, secundo ponitur manifestius saltum meridiano esse Jerusalem, et omnes infructuosas arbores ad quarum radices scissis posita sit (Mat. iii, Luc. iii), intelligi habitores ejus: gladiumque inter-

(a) Interserit Rabanus, quod Septuaginta posuerunt.

prelari pro incendio. Tertio jubetur propheta, ut tacentibus illis nec interrogantibus, curista vaticinatus sit faciat per quem interrogatur, et respondeat quæ Dominus locutus est. Ingemisce, **245** inquit, ejulare, non levi voce, nec dolore moderato, sed in contritione lumborum, ut gemitus tuus ex imis visceribus et amaritudine animi proferatur. Et hoc facies coram eis : ut cum te interrogaverint cur tanto gemitu conferaris, et quid tibi mali acciderit ut sic ingemiscas, tu eis meo sermone respondeas : Idcirco plango, et dolorem cordis mei dissimulare non valeo, quia auditus qui semper meis auribus insonerat, opere completur et venit : imminens videlicet Babylonii furentis exercitus. Qui cum venerit et vallaverit Jerusalem, tunc tabescent omne cor, et dissolvantur universæ manus : ut, occupante pave mentes hominum, nullus audeat repugnare. Infirmabit enim omnium bellatorum spiritus, et tanta cunctos occupabit trepidatio quæ formido, ut, timore cogente, artus et viscera dissolvantur, et vesica humorem tenere non valeat : ita ut urina gena polluantur. Naturale est enim, ut timore cogente, vesica laxetur, et adversus hominis voluntatem humor defluat. Quod quidem et in morborum magnitudine accidere solet, ut postquam vires defecerint agrotantium, non solum gena, sed et lectuli polluantur. Ecce, inquit, venit, quod sæpe prædixi, et opere completur ac fiet quod non ego, sed Dominus locutus est. Scio quemdam in contritione lumborum, et fluentibus aquis, multa testimonia replicasse, ut propheta castitas impleteret, et amaritudo animi et dolorum interitus, quod aque seminum gena polluant. Sed hæc expositio ad præsentem non pertinet locum.

(Vers. 8 seqq.) *Et factus est sermo Domini ad me, dicens : Fili hominis, propheta, et dices : Hæc dicit Dominus Deus, loquere : Gladius, gladius excaculus est et limatus, ut cædat victimas, excaculus est, et ut splendet, limatus est : qui movet sceptrum filii mei, succidisti omne lignum. Et dedi eum ad levigandum, ut teneatur manu : iste excaculus est gladius, et iste limatus est, ut si in manu interficiatis. Clama et ulula, fili hominis, quia hic factus est in populo meo, hic in cunctis duobus Israel. Qui fugerant, gladio traditi sunt cum populo meo : idcirco plaude super femur, quia probatus est, et hoc cum sceptrum subverterit, et non erit, dicit Dominus Deus. Tu ergo, fili hominis, **246** propheta, et percutit manu ad navum, et duplicetur gladius ac triplicetur gladius interfectorum. Hic est gladius occisionis magnæ, qui obstruere eos facit, et corle tabescere, et multiplicationem ruinam. In omnibus portis eorum dedi conturbationem gladii acuti et limati ad dexteram sive ad sinistram, quocumque faciei tue est appetitus. Quin et ego plaudam manu ad manum et implebo indignationem meam, ego Dominus locutus sum. Nullum est si utramque ponam editionem, et librorum extenditur longitudo :*

A maximo ubi aut nulla aut parva distantia est. Ponam igitur nonnulla quæ discrepant. Pro eo quod nos diximus : *Qui movet sceptrum filii mei, succidisti omne lignum*, illi transtulerunt : *Interfice, contemne, repelle omne lignum*. Rursum ubi nos diximus : *Qui fugerant, gladio traditi sunt*, et illi et alii transtulerunt. *Hospites mei, sive habitatores*. Et ubi nos diximus : *Plaude super femur*, illi posuerunt : *Percutit manu*. Et ubi transtulimus : *Et hoc cum sceptrum subverterit*, illorum habet editio : *Tribus repulsa est*. Loquitur autem ad gladium Nabuchodonosor, ut veniat contra Jerusalem, ut exaccatur atque limetur, multos enim esse cædendos ; et ad ipsum apostropham facit. Tu es qui moves atque subvertis sceptrum filii mei, imperium videlicet populi Israel, et omne lignum succidis, universam populi multitudinem. Dedi, inquit, istum gladium, ut teneatur manu Nabuchodonosor ; et sit in manu viri robustissimi. Unde, o propheta, clama et ulula, et mala instantia vocis lamentatione testare. Hic gladius nulli peperit, nec aliquem imminuentium malorum reliquit expertem. Factus est in populo, factus est in duobus Israel, factus in hospitibus meis ac sacerdotibus, qui habitabant in templo meo. Idcirco percutit femur, sive manum, et habitum plangentis assume. Hic enim gladius probatus est mihi, et hoc cum sceptrum meum regnumque subverterit, quod ultra non erit, et in Seducia rege finietur. Herum tibi, propheta, jubeo, ut qui femur perceresses pro stupore et miraculo, percutias et manus, ut non solum semel, sed secundo ac tertio gladius veniat ad interficiendum. Primo enim venerat Nabuchodonosor, quando tulit Jeconiam : et secundo, quando regnabat **247** Joacim : tertio, quando Seducias. Hi hic est gladius triplicatus, quando facta est magna occisio, et tantum multiplicavit ruinas, ut obstruere animo, et corde tabescerent, et in omnibus portis eorum daret conturbationem. Præcipitur ergo illi, hoc est, gladio aculo et limato ad fulgendam, amictoque et expedito, et parato ad cædem, ut valat sive ad dexteram voluerit, sive ad sinistram. Quocumque, ait, faciei tue placuerit, audacter ingredere, me habens ducem, me adiutorem. Ego plaudam manu ad manum, ut sciantem te contra adversarios meos, quasi fautor tuus et exhortator instigem. Ne debites, te formides, et pati timeas. Quod passus est Sennacherib : ego Dominus sum locutus, meæ ministeres voluntatis, meam comple sententiam (IV Reg. xix). Possumus juxta a nagogen, gladium acutum paratumque ad cædem accipere diabolum, de quo ait Apostolus : *Tradere hujuscemodi Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus fiat* (I Cor. v, 5). Et in alio loco : *Hymeneus et Alexander : quos tradidi Satanæ, ut discant non blasphemare* (I Tim. i, 20). Et in Psalmis scriptum est : *Misit irorem, et iram, et angustiam, emissionem per angelos pessimos* (Ps. lxxvii, 49). Hunc quidam putant gladium et in manu fuisse angeli, quando sub David percutiebatur Jerusalem (II Reg. xxv).

Alii autem et de illo dici gladio suspicantur, de quo in Evangelio scriptum est : *Non veni pacem mittere super terram, sed gladium* (Math. x, 34) ; et dividere inter se omnem consanguinitatis affectum, ut mali corruant, et sancti resurgant. Sed hoc impium est credere de gladio Salvatoris, et non potius de diabolo, qui Domini in Ecclesia sceptrum subvertit, qui interfecit cunctos in populo, et duces, et hospites Dei : et tunc a Domino comprobatur, quando Judam proditorem et similes ejus subverterit (Joan. xiii). Qui postquam comedit buccellam, intravit in illum Satanas. Duplicaturque et triplicatur gladius interfectorum, ut solvatur peccatum Jerusalem, quia suscepit de manu Domini duplicia peccata sua. Gaudet autem Dominus et exultat, et hortator est gladii sciantem, ut vadat sive ad dexteram, sive ad sinistram, et quocumque eum faciei sue tulerit appetitus, ut interfecit malis, remaneant boni, et impleatur illud quod scriptum **248** est : *Quid paleis ad frumentum ? dicit Dominus* (Jerem. xxiii, 32).

(Vers. 18 seqq.) *Et factus est sermo Domini ad me, dicens : Et tu, fili hominis, pone tibi duas vias, et [Vulg. ut] veniat gladius regis Babylonis. De terra una egredietur ambo [Vulg. ambe], et manu capiet conjecturam : in capite vite civitatis conjiciet. Viam ponet, ut veniat gladius ad Rabbath filiorum Ammon, et ad Judam, et ad Jerusalem [Vulg. in Jerusalem] munitissimam. Stetit enim rex Babylonis in bivio, in capite duarum viarum divinationem querens, commiscens sagittas. Interrogavit idola, exta consuluit. Ad dexteram ejus facta est divinatio super Jerusalem, ut ponat arietes, ut aperiat os in cæde, ut elevet vocem in ululatu, ut ponat arietes contra portas, ut compriet aggerem, ut edificet munitiones. Eritque quasi consulens frustra oraculum in oculis eorum, et sabbatorum otium imitans, ipse autem recordabitur iniquitatis ad captendum. Idcirco hæc dicit Dominus Deus : Pro eo quod in memoriam revocastis iniquitates vestras [Vulg. recordati estis iniquitatis vestre], et revelastis prava rationes vestras, et apparuerunt peccata vestra in omnibus cogitationibus vestris ; pro eo, inquam, quod in memoriam revocastis [Vulg. recordati estis], manu capiemini. Scio me in hoc loco juxta Septuaginta interpretere, cuiusdam multiplicem legisse expositionem. Rabbath filiorum Ammon, referentis ad gentium populum : Judam vero et Jerusalem ad eos qui sub Christi nomine congregantur, et factis dent nominis dignitate, inreque confusionis diabolum stare in omni viarum capite, et insidiari in oculo ; impletiq; illum versiculum : *Juxta semitam scandalum posuerunt mihi* (Ps. cxxxix) ; et stare eum in bivio, vel ens qui sui sunt tenere cupientem, vel novum sibi acquirere servitium ; et ad dexteram semper pergere, ad eos scilicet qui in dextera parte sunt positi, ut expugnet eos, ut exulet in cæde, ut arietibus et congestionibus operum terrenorum capiat miseriam.*

(a) Ita trium ope mss. Victor. rescripsit. Ante erat *genero*, quam lectionem et Martianeus sequitur.

A ram Jerusalem ; et primo quidem, ut videatur ei nihil agere, et frustra conari. Illo vero recordante iniquitates eorum, qui in Ecclesia comorantur, immo malis operibus reducent adversarias potestates in memoriam scelestorum pristorum, patefunt omnia peccata populi et cogitationes eorum, et idcirco capiuntur, quia novis vetera delicta cumulant. Hæc alius dixerit, nobis cæpta historia veritas **249** persequenda est. Cum, inquit, dixisset mihi sermo divinus : Propheta, fili hominis, et loquere ad gladium et dic : Gladius, gladius, et cætera quæ propheta gladii continentur ; secundo factus est ad me sermo Domini, dicens : Vis, fili hominis, scire quis iste sit gladius, et apertius personam discere gladii sciantem ? Ausculta quæ dico : pone duas vias, ut per illas gladius veniat regis Babylonis, qui egredietur quidem uno itinere Chaldaeorum, cum venerit per desertum et solitudinem ad bivium terre Arabiæ, quæ appellatur filiorum Ammon, quarum una via Jerusalem ducit ad dexteram partem, sinistra vero ad Rabbath filiorum Ammon, quæ est civitas metropolis, et hodie Philadelphia nominatur : memor, inquit, intercessionis quæ accidit regi Assyrio quando centum octoginta quinque milia, una nocte sunt cæsa, formidabit ad partem dexteram declinare, et ire contra munitissimam Jerusalem ; sed stabit in ipso compito, et ritu gentis suæ oraculum consulat, ut mittat sagittas suas in pharetram, et commisceat eas inscriptas, sive signatas nominibus singularium, ut videat ejus sagitta cædat, et quam prius civitatem debeat oppugnare. Hanc autem Græci *βελουραία*, sive *βελουραία* nominant. Interrogavit igitur idola : exta consuluit. Ad dexteram facta est divinatio ejus, ut pergeret contra Jerusalem, et oppugnaret eam, aggeres comportaret, arietes poneret, edificaret munitiones, urbanque concluderet, et in cæde aperiret os suum, et fremitum exsultantis et ululantis exercitus concitaret. Hoc, inquit, faciens, videbitur habitatoribus Jerusalem oraculum frustra consulere, et quasi sabbatorum otium (a) terere, ludere videlicet, et nihil operis perpetrare. Rex autem Babylonis, non in sua fortitudine, sed in iniquitate populi confisurus est, quæ eos scit offendisse Deum, et peccata patrum novis cumulasse [At. cumulare] delictis, et prava rationes eorum omnibus patuisse ; et idcirco non dubitabit de victoria, quia confidet de iniquitate Jerusalem. Hæc juxta Hebraicum, a quo Septuaginta non tam sensu quam verbis in plebisque discordant.

(Vers. 25 seqq.) **250** *Tu autem, profane, impie dux Israel, cujus venit dies in tempore iniquitatis præfinita. Hæc dicit Dominus Deus : Ausfer cidarim : tolle coronam. Nomen hæc est quæ humilem sublevavit, et sublimem humiliavit ? Iniquitatem, iniquitatem ponam eam : et hoc non (b) fiet donec veniat [Vulg. veniet] cujus est iudicium, et tradam ei.*

(b) Ex Vulgat. Edit. Victorius, factum est. In Hebr. Græcoque similiter, non fuit.

LXX: *Et tu, profane, inique dux Israel, cuius venit A dies, in tempore iniquitatis finis. Hæc dicit Dominus Deus: Abstulisti cidarim, et posuisti coronam. Hæc non erit similis. Humiliasti excelsum, et sublevasti humilem. Iniquitatem, iniquitatem ponam eam: nec hæc talis erit, donec veniat cui debetur: et dabo ei. Symmachus hunc locum ita interpretatus est: Tu autem, profane, inique dux Israel, cuius venit dies in tempore iniquitatis constitutus: Hæc dicit Dominus Deus: Abstulisti cidarim, et tulisti coronam: neque hoc neque illud: humilem sublevari, et sublimem humiliabit. Iniquitatem, iniquitatem faciam illud. Et hoc non fuit iste, cuius iudicium est, quem daturus sum. Post urbis Jerusalem subversionem et captivitatem populi, ad ducem Israel sermo dirigitur, quem nemini dubium est significari Sedeciam, in quo regum Israel de stirpe David imperium finitum est. Venit, inquit, tibi dies, quo longo tempore præfinita est in te, et propter te sacerdotium et regnum interit populi Judæorum. Cidarim enim insigne pontificis est: corona, hoc est, diadema, regis indicium. Nonne hæc est cidaris, et hæc corona quæ nihil fecit iudicio; sed ad imitationem regis Babylonii, quos volebat exaltabat, et quos volebat humiliabat? Propterea non semel, nec juxta Septuaginta bis, sed tertio iniquitatem ponam tibi in perpetuum, quæ non statim tibi reputata est, sed donec veniat Christus, cuius est iudicium, et tradat ei Pater regnum et sacerdotium, vel Ecclesiam de gentibus congregatam: *Non enim iudicat Pater quemquam; sed omne iudicium dedit Filio* (Joan. v, 22). Et in alio loco: *Deus, ait, iudicium tuum regda, et iustitiam tuam filio regis* (Ps. lxxi, 1). Iste est cui repositum est imperium, et sacerdotium sempiternum, de quo loquebatur et Jacob: *Non deficiet princeps ex Juda, neque dux de femoribus eius, donec veniat cui repositum est: et ipse erit expectatio gentium* (Gen. xlix, 10). In eo loco ubi non interpretati sumus: *Nonne hæc est, pulchre transtulit Symmachus, neque hoc, neque illud. Quia enim dixerat: Aufer cidarim, tolle coronam, subiunxit, neque hoc neque illud, id est, regnum cessabit, et sacerdotium. Unde qui postea usque ad adventum Christi reges fuerunt pariter et sacerdotes, quorum unus Hyrcanus pontifex diadema capiti suo imposuit, frustra sibi et hoc et illud voluit vindicare, cum regnum ei non deberet post Sedeciam, sed illi cui repositum erat, et qui fuit expectatio gentium, de quibus loquitur et Malachias: *Vos, sacerdotes, qui contaminatis nomen meum* (Mal. i, 6). Et post paululum: *Non est voluntas mea in vobis, et victimas non suscipiam de manibus vestris. Ab ortu enim solis usque ad occiduum, magnum est nomen meum in gentibus: et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda. Quæ munda oblatio, sine sanguine hierocorum, aricum, atque taurorum* (Ps. xlix), in Christo completur adventu, quando venit desideratus gentibus, et ortus est sol iustitiæ, in cuius pennis est sanitas (Agg. ii).**

(Vers. 28 seqq.) *Et tu, fili hominis, propheta, et dicit: Hæc dicit Dominus Deus ad filios Ammon, et ad opprobrium eorum. El dices: Muero, muero, evagina te ad occidendum: tima te ut interficias et fulgas. Cum tibi viderentur vana, et divinarentur mendacia, ut daveris super colla vulneratorum impiorum, quorum venit dies in tempore iniquitatis præfinita. Revertere ad vaginam tuam, in locum in quo creatus es: in terra natalitatis tuæ iudicabo te. Et effundam super te indignationem meam, in igne furoris mei sufflabo in te: daboque te in manibus hominum stultorum, et subiciantur corruptionem* (Vulg. interitum). *Ignis eris cibus: sanguis tuus erit in medio terræ: oblationi traderis, quia ego Dominus locutus sum. Gladium regis Babylonis stedis in capite duarum viarum, in complo dexteræ et sinistra, quorum altera ducebat Jerusalem; altera ad Rabboth filiorum Ammon, et exisse sortem, ut pergeret prius contra Jerusalem, supra legimus. Quia expugnata et capta, regnum quoque et sacerdotium eius in æternum perisse prænuunt. Residuum erat filiis Ammon, et ipse divisionis ordo poscebat, quid de sinistra via factum esset. 252 Unde imperator propheta, ut loquatur ad filios Ammon, et ad opprobrium eorum, quod et ipsi capiendi sint, et ad eandem gladium sermonem dirigit: O muero, muero, qui paratus es ad cædem, qui limatus, ut fulgas et interficias: licet tibi idola responderint, et vanam sit omne quod a demonibus responderetur, ut videlicet vulneratorum cervicibus immineret, et per te completeretur quod multo Dominus tempore fuerat combinatus; tamen expleto opere tuo, quod egisti contra filios Ammon, revertere ad vaginam tuam, id est, in Babylonem, ad locum in quo factus es et creatus: ut in terra natalitatis tuæ iudicem te, et effundam super te indignationem meam, et Medorum atque Persarum virtute capiaris. Quod plenus in Isaiæ volumine dicitur, in visione contra Babylonem: *Ece ego suscitabo super eos Medos. Et post paululum: Et erit Babylon illa gloriosa in regnis, inclaya in superbia Chaldæorum, sicut subvertit Deus Sodoman et Gomorham: non habitabitur usque in finem* (Isa. xiii, 17 et seqq.). Et quia semel sub persona gladii de rege, immo regno Babylonis loquebatur, servat præcipuum. *In igne, inquit, furoris mei sufflabo in te; ut faciam te igne consumi, et tradam te in manibus hominum stultorum et imperitorum, qui artem non habent evadendi gladios et accendi; ut nequaquam ultra acuaris, limeris, et fulgas ad occidendum; sed sis ignis cibus, sanguisque tuus, quem fudisti cunctis spectantibus, in te potius reundet; et tradaris æternæ oblivioni, et percas in perpetuum, quia ego Dominus locutus sum, cuius dixisse, fecisse est.**

(Cap. XXII. — Vers. 1 seqq.) *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Et tu, fili hominis, nonne iudicas [his est in Vulg. nonne iudicas] civitatem sanguinum, et ostendis ei omnes abominationes suas? Et dices: Hæc dicit Dominus Deus: Civitas effundens*

sanguinem in medio sui, ut veniat tempus ejus, et quæ fecit idola contra senectutem, ut pollueretur. In sanguine tuo qui a te effusus est, deliquisti, et in idolis tuis que fecisti, polluta es, et appropinquare fecisti dies tuos, et addaxisti tempus annorum tuorum: propter ea deli te opprobrium gentibus, et irrisionem universis terris. Quæ juxta sunt, et quæ procul a te, triumphabunt de te (sive illudent tibi), sordida nobilis, grandis interitu. Ecce principes Israel, singuli in 253 brachio suo fuerunt in te ad effundendum sanguinem. Patrem et matrem contumeliis affecerunt in te (sive patri et matri maledixerunt). Adenam calumniati sunt in medio tui. Pupillum et viduam contristaverunt (sive oppresserunt) apud te: sanctuaria mea sprevisisti [Vulg. sprevisisti et polluisisti], sabbata mea polluisisti. Viri detractores (sive latrones) fuerunt in te ad effundendum sanguinem, et super montes comederunt in te. Scelus (sive ut significantius in Hebræo habet zemma (זממה), hoc est, incestum) operati sunt in medio tui. Verecundiora patris discooperuerunt in te, et immunditiam menstruatae humiliaverunt in te, et unusquisque in uocem proximi sui operatus est abominationem, et socer nurum suam polluit nefarie. Frater sororem suam filiam patris sui, oppressit (sive humiliavit) in te. Munera acceperunt apud te, ad effundendum sanguinem. Usuram et superabundantiam accepisti, et avare proximos tuos calumniasti es (sive et complebo consummationem malitiæ tuæ in oppresione tua); metique oblitus es, ait Dominus Deus. Ecce complosi manus meas super avaritiam tuam quam fecisti, et super sanguinem qui effusus est in medio tui. Nunquid sustinebit cor tuum, aut, prævalebit manus tua in diebus quos ego faciam tibi? Ego Dominus locutus sum, et faciam. Et (a) disperdam te in nationes, et ventilabo te in terras, et deserece faciam immunditiam tuam a te, et possidebo te in conspectu gentium (sive juxta Aquilæ primam editionem, et Theodotionem: Et contaminabo te: vel juxta Symmachum: Et vulnerabo te in conspectu gentium): et scies quia ego Dominus. Et tu, ait, fili hominis (utar enim consueto ad te vocabulo), iudica civitatem sanguinum, et ostende illi omnes abominationes suas, ut sciat se iminentem captivitatem merito suscinere, et in multis sanguinibus adduxisse tempus ruinæ suæ. Primum omnium scelerum, pro Deo idola venerata es; et adorasti opera manuum tuarum, et appropinquare fecisti tempus annorum tuorum, quod multo tempore dicebatur, et differebatur, ut ageres penitentiam. Tu autem secundum imponentis cor tuum, thesaurizas tibi iram in die iræ (Rom. ii). Idcirco dedi te opprobrium gentibus, et illusionem universis terris, que in circuitu tuo sunt, 254 tam juxta, quam procul: quæ triumphabunt de te, sive illudent tibi. Sordida, nobilis, grandis interitu. Sordida, quia munda esse desisti. Nobilis in malo, quæ quondam in bono cunctas urbes nobilitate superabas. Grandis interitu: ut quanto sublimior eras, tanto fortius

rueres. Et interim, ut cætera prætermittam, pauca numerabo que in te fuerint. Principes tui non iustitia, sed roboris et brachii fortitudinis iudicantes, fuderunt in te innoxiam sanguinem. Alii patrem et matrem contumeliis affecerunt, sive maledixerunt parentibus, Scriptura dicente: *Qui maledixerit patri et matri, morte moriatur* (Exod. xxi, 17). Adenam et peregrinum oppresserunt in medio tui: quasi non illis sufficeret pro omni angustia peregrinatio et exilium patriæ. Pupillum et viduam contristaverunt, sive oppresserunt apud te: ut quorum omne prædium est in legum iustitia, non solum contristarentur, sed opprimerentur a te. Sanctuaria mea, sive sancta contempseris, et sabbata mea polluisisti: ut non discerneretis inter sanctum et pollutum, inter decretum veteris diem, otiumque sabbati ad culturam Dei, et reliquos dies, quibus operari et servire carnis necessitatibus lege permisit est. Viri detractores, sive juxta Symmachum et Theodotionem, dolosi, quod in Hebræo dicitur rachi (רַחִי), et homicide erant in te, ut blasphemarent Deum, sive cuncta dola agerent, aut violentia. Et comederunt in montibus aila sapientes, et elevati contra Deum superbia, scelus, sive incestum, operati sunt in medio tui: ut quod in angulis quoque et secreto raro fit, quando a malis conscientie hominum devitantur, hoc tu in propatulo feceris. Quid sit autem incestus, sequens sermo significat: Verecundiora patris nudaverunt in te, novorce contra fas et licitum copulati, et immunditiam menstruatae humiliaverunt in te, non parentes nature, nec inducias dantes turpitudini, et ad uxorem proximi sui adhiñentes. Quodque hoc sceleratius est, socer exarsit in nurum, et frater sororis juræ nescivit: ut non uterim, sed de eodem patre violaret sororem. Acceperunt munera: ut innocentem 255 sanguinem funderent. Necessitatem pauperum verterunt in lucrum, ut usuram acciperent, et superabundantiam; et propter avaritiam amicos calumniati sunt. Hoc autem, inquit, fecisti, o Jerusalem, quia mei oblitus es. Memoria enim Dei excludit cuncta flagitia. Unde habitum Domini irascentis assumpsi, et complosi manus meas contra avaritiam tuam, et contra sanguinem qui effusus est in medio tui; ut intelligas, et mente cognoscas, utrum vel animo, vel manibus possis meam iracundiam suscinere. Ego enim Dominus locutus sum, et ego faciam: et postquam capta fueris, Jerusalem, dispergam te in nationes, et ventilem in aerem, quasi intiles paleas hæc illaque repiendas: tantæque elementæ sum, ut sevitia mea vertatur in misericordiam. Omnia enim faciam, ut deficiat immunditia tua a te, et recipias pristinam puritatem. Quam cum receperis, possidebo te in conspectu omnium gentium: ut cum a me possessa fueris, tunc intelligas quod ipse sum Dominus. Sin autem interpretationem Symmachii et Theodotionis sequimur, quorum alter ait: *Et vulnerabo te, sive*

(a) Victorius ait, dispergam, est vera lectio: non disperdam; sique ex vi Hebraici verbi replicat in subnexa expositione Hieron. In Græco autem διασπορῆς est.

conficiam: alter: *Contaminabo te in conspectu gentium*, ad malam partem cuncta referenda sunt: quamquam illud huic sensui contrarium sit, quod supra dicitur: *Et desicere faciam immunditiam tuam a te*. Defectio enim immunditia, restitutio puritatis est. Utramque editionem pariter disserui, ut librum magnitudinem declinarem.

(Vers. 17 seqq.) *Et factum est verbum Domini ad me dicens: Fili hominis, versa est tibi domus Israel in scoriam*. Omnes isti, *es, et stannum, et ferrum, et plumbum in medio fornacis: scoria argenti facti sunt*. Propterea hæc dicit dominus Deus: *Eo quod versi estis omnes in scoriam: ideo ecce ego congregabo vos in medio Jerusalem congregatione argenti, et æris, et ferri, et stanni et plumbi in medium fornacis, ut succendam in ea ignem ad conflandum*. Sic congregabo in furore meo, et in ira mea, et requiescam, et conflagro vos, (a) et succendam vos in igne furoris mei, et conflabimini in medio ejus ut conflatur argentum in medio fornacis: sic eritis in medio ejus, et scietis quia **256** ego Dominus [Vulg. addit cum] effuderim indignationem meam super vos, Verbum Hebraicam *scoria* (*סוּרָה*), (b) Symmachus *scoriā*, Aquilæ prima editio *στέφανος* et *γίγαστος*, quod utrumque acinum vini significat, interpretati sunt. Secunda autem ejus translatio, et Septuaginta vertere, *commixtionem*. Porro scoria, sordes et purgamenta metallorum sonat; ut consequenter captivitate vicina, immo jam imminente urbis excidio, ignis adhibeatur; ut sub translatione conflagationis, purum argentum remaneat, quod ære, stanno, ferro, plumboque mixtum fuerat atque violatum: quarum tria, *æs, stannum, et plumbum*, fusilis materiae sunt, et igni solvantur. Ferrum vero inter incendum et malleum mollescit atque tenatur, et diversas accipit formas, prout voluntas artificis fuerit. Sicut igitur argentum quod supra dicta metalla violauerunt, in fornacem mittitur, ut ablatis sordibus, et adulterinis materiis, purum remaneat: ita, inquit, congregabo vos in medium Jerusalem, et Babilonia obsidione circumdabo, ut succendam in vobis ignem ad conflandum. Quodque ibi facit flammam ardor immensus, hic fames et pestilentia faciet: ut postquam congregavero vos, atque succendo in igne furoris, tunc requiescam, et contempsum dolorem, penarum vestrarum ultione compescam. Et hoc totum faciam, ut postquam effundero indignationem meam super vos, finis vestri cruciatus, mei notitia sit: et sciat quod ego sim Dominus iudex omnium et retributor. Quod autem dicitur esse conflator, et in multis quidem aliis locis, sed maxime in Malachia, et Isaia legimus, quorum alter: *Ecce, inquit, Dominus egreditur quasi ignis conflator et sicut herba lavantium, et solebit conflans* (c) quasi aurum et argentum, et conflabit filios Levi (Mal. III, 4, 3). Alter: *Et lavabit Dominus sor-*

des filiorum et filiarum Sion, et sanguinem mundabit de medio eorum, spiritu iudicii, et spiritu combustionis (Isai IV, 4). Et puto illud sonare, quod in Psalmis dicitur: *Proba me, Domine, et tenta me* (Ps. xxv, 2). Post quod inferitur: *Ure renes meos et cor meum*: ut universa lumborum noxii in me humoris pituita scelera sua, et velamen quod positum **257** est sicceatur. Quod de Jerusalem intelleximus, intelligamus de animarum statu, quæ puræ a Deo conditæ sunt: aurumque in sensu atque sapientia, et argentum in sermone atque eloquio supererunt, ut quod mente conceperint, verbis explicent. De argento legimus: *Eloquia Domini, eloquia casta: argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuaginta* (Ps. xi, 5). De auro similiter et argento, sexagesimus septimus continet psalmus, in quo scriptum est: *Si dormiat inter medios celos pennæ columbæ deargentatæ, et posteriora, sive interiora dorsu ejus in virore, aut pallore auri* (Ps. lxxvii, 14). *Omnis enim gloria filia regis intrinsecus* (Psal. xlv, 14), quæ loquitur in Canticis Cantico: *Introduxit me rex in cubiculum suum* (Cant. 1, 3). Qui inter duo dormierit et requieverit Testamenta, statim assumit pennas columbæ deargentatas, aurique in cordis thesauro fulgore irradiabit. Ad hunc sensum reor et illa esse referenda, quod peccatoribus et qui meruerunt offensam Dei, celum æneum, terra sit ferrea, et maxime terra Ægypti, de qua edocuit Dominus Israel, quasi de fornace ferrea. In Zacharia quoque iniquitas sedet super talentum plumbi (Zach. v). Et in Exodi cantico dicitur: *Demersi sunt quasi plumbum in aqua violentissima* (Exod. xv, 10). Gravi enim peccatorum pondere premebantur, et loqui poterant: *Quasi onus grave gravate sunt super me* (Ps. xxxvii, 6). Quomodo autem auri speciem adulterina æris similitudo mentitur, sic argenti candorem stannum simulat, quod simplex et rusticum non facile dignoscit. Et sæpe accidit, ut aurum et argentum hæretica pravitate commixtum, igne Spiritus sancti et Domini iudicio separetur, et purum aurum remaneat et argentum, de quo propheta dicit: *Dedit eis argentum et aurum, ipsi autem fecerunt ex eis Baal* (Osee II, 8). Cui simile est: *Eduxi eos in argento et auro, et non erat in tribubus eorum infirmus* (Psal. civ, 37): finisque penarum omnium sit, nosse quod ipse sit Dominus. Lapidem stannum, sive massam stannam, et in Zacharia legimus (Zach. iv): quæ quid significet, suo loco interpretati sumus.

(Vers. 23 seqq.) *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, dicit ei: Tu es terra immunda, et non completa in die furoris. Conjuratio prophetarum in medio ejus, sicut leo rugiens rapiensque prædæ: animas devoraverunt, opes et pretium acceperunt, viduas ejus multiplicaverunt in 258* medio illius. Sacerdotes ejus contempserunt legem meam, et polluerunt

in quibus est 258.

(c) Supplet Victor. ex Græco textu, *conflans et emundans quasi argentum et aurum, et emundabit filios Levi*.

(a) Victor. interserit, et congregabo vos, ex Vulgata, Hebraico, Græcoque textibus.

(b) Atque ita *סוּרָה*. Sig. reponi debere monet Masoretica nota in hodiernis Hebraicis exemplaribus,

sanctuarium mea. Inter sanctum et profanum non habere A distantiam, et inter pollutum et mundum non intellexerunt, et a sabbatis meis averterunt oculos suos, et coinquinabant in medio eorum. Principes ejus in medio illius quasi lupi rapiens prædam ad effundendum sanguinem, et perdendas animas, et avare ad sectanda lucra. Propheta autem ejus lineabant eos absque temperamento, videntes vana, et divinantes eis mendacium, dicentes: Hæc dicit Dominus Deus, cum Dominus non sit locutus. Populum terræ calumniabant calumnia [Vulg. Populi, et calumniam], et rapiébant violentè: egenum et pauperem affligebant, et advenam opprimebant calumnia absque iudicio. Et quæsviri de eis virum, qui interponeret maceriam, et staret oppositum contra me pro terra, ne dissiparem eam, et non inveni. Et effudi super eos indignationem meam, in igne iræ meæ consumpsi eos. Viam eorum in caput eorum reddidi, ait Dominus Deus. Poterat diligens auditor inquirere, quæ esset scoria quæ argenti violaverit puritatem, et ære, plumbo, stanno, ferroque miscuerit. Quod ibi igitur sub persona urbis, et fornacis expressum est, et huic sub specie terræ, quæ non sit rigata, nec pluviam suscepit, prædicatur. Pluvias illas debemus intelligere, de quibus scriptum est: *Mandabo nubibus ne pluant super eam imbrem* (Isa. v, 6): quem expectamus, quando datur nobis pluvia temporanea et serotina, de qua scriptum est: *Pluviam voluntariam segregabis, Deus, hæreditati tuæ* (Ps. lxxvii, 10). Dies autem furoris est, quem sibi unusquisque conciliat multitudine peccatorum. Scire cupimus quæ sit urbis scoria, qui terræ durissimæ et plenæ veprium sententique squalor. Conjuratio, inquit, Prophetarum, sive juxta LXX, *ducum* in medio ejus habentium similitudinem leonis, de quo scribit et Petrus: *Adversarius noster diabolus, quasi leo rugiens circum* (I Petr. v, 8). Qui leo omnesque ejus socii non quaerunt corpora devorare, sed animas, accipientque mercedem, et pecunia cuncta dijudicant. Quod in illo quidem tempore accidisse populo Judæorum, nulli dubium est. Propter sacerdotes enim et principes et prophetas addixit Dominus super eos malum. Sed in nostra Jerusalem hoc sæpe conspicimus: qui juxta Septuaginta devorant animas in potentia, et **259** pretium accipiunt, ut multas viduas faciant, quæ epousum Dominum perdidissent. Horum autem prophetarum factio est, et conjuratio, ut invicem sui fautores sint, et omnia turpis lucri gratia faciant. Sacerdotes qui presules templi esse debent, et ex quorum ore notitia Legis inquiritur, violant sanctuarium, nullamque intersanctum et profanum, nisi pecunia habent distantiam. Avertunt oculos a sabbatis, et Dei requiem quæ in notitia Scripturarum est, non recogitant: nec dicunt cum propheta: *Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua* (Psal. cxviii, 18). Neque illud Apostoli: *Nos autem omnes revelata facie gloriam Domini contemplantur* (I Cor. III, 12). Inter tales

prophetas et sacerdotes medius Dominus inquinatur, de quo scriptum est: *Medius autem inter vos stat quem vos ignoratis* (Joan. I, 26). Propheta igitur, sive duces, leonibus comparantur. Principes autem quos inferioris gradus homines intelligimus luporum imitantur rapinam, ut effundant sanguinem non corporum, sed animarum, et avare sectantur lucra, nequaquam illo contenti: *Qui serviunt altari, vivunt de altario* (I Cor. ix, 13): sed postquam ad ministerium Dei accesserint, Græci divitias congregant. Propheta quoque illi qui ventura prenuntiant, lineabant eos absque temperamento, de quo et supra diximus, vaticinantium prophetarum, qui absque commixtione palearum lineantur parietem, qui imbribus dissipantur. Istiusmodi vident vana, et non tam prophetant, quam divinant mendacium, dicentes terræ miserabili: Hæc dicit Dominus, Dominus ista promittit: cum Dominus non sit locutus ad eos. Populus autem terræ nequaquam Deo, sed terreneorum operum, principum ac sacerdotum æmulatorum existens, per calumniam et potentiam cuncta faciebat: non divites, sed pauperes opprimebat, de quibus scriptum est: *Pauper autem non susinet comminationem*. Et: *Redemptio animæ viri propriæ divitiæ* (Prov. xiii, 8). Advenam quoque et peregrinum, qui necdum civis Ecclesiæ fuerat effectus, sed tantum auditor, et habens initia fidei, opprimebat calumnia: ut postquam circumissent mare et aridam, (a) fecerent unum proselytum, et facerent eum filium gehennæ. **260** Inter tanta autem vitia et scelorum multitudinem quævisi de vita virum qui terræ mœvo posset resistere, et instar Moysi et Aaron, et Samuelis, igni mœvo et incendio se opponeret: et non potui reperire. Unde loquebatur ad Moysen: *Dimitte me, et delebo populum istum* (Exod. xxxii, 10). Et quia resistebat mihi, retinentemque me, non potui reperire: propterea totam super eos effudi indignationem meam, et consumpsi illos, non absque mensura atque iudicio, sed ut redderem vias eorum in capitillum, vel propria peccata quæ fecerant, auctoribus tribuens, vel certe in capita populi ducis, principis, ac prophetarum, quorum nullus fuit irascenti Domino auderet resistere, et quorum causa terra squalida atque deserta imbrem Domini suscipere non meruit.

(Cap. XXIII. — Vers. 1 seqq.) *Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, dux mulieres filia matris unius fuerunt, et fornicatæ sunt in Ægypto, in adolescentia sua fornicatæ sunt. Ibi subacta sunt ubera eorum, et fractæ sunt mammae puerilidatis eorum* (sive, ut in LXX continetur, *Ibi ceciderunt ubera eorum, et ibi devirginatæ sunt*). *Nomina eorum, Oolla major* (sive senior), et *Ooliba soror ejus*. *Et habuit eis sive factæ sunt mihi, et pepererunt filios et filias. Et nomina eorum, Samaria Oolla, et Jerusalem Ooliba*. *Fornicata est igitur Oolla super me, et insinivit* (sive abiit) *ad amatores suos in Assyrios, qui*

(a) Duo mss. ut facerent unum proselytum, facerent eius, etc.

appropinquabant [Vulg. appropinquantes] ei, vestitos hyacinthinis [Vulg. hyacintho], principes et magistratus, iuvenes cupidinis (sive electos) universos equites ascensores eorum. Et dedit fornicationes suas super eos electos filios Assyriorum universos, et in omnibus super quos insanivit in immunditatis (sive adinventio-nibus) eorum polluta est. Insuper et fornicationes suas quas habuerat in Aegypto, non reliquit. Nam et illi dormierant cum ea in adolescentia ejus, et illi confregerant ubera pubertatis ejus (sive et ipsi devirginave-rant eam): et effuderunt fornicationem suam super eam. Propterea tradidi eam in manus amatorum suorum: in manus filiorum Assur, super quorum insanivit libi-dinem. Ipsi discoperuerunt ignominiam ejus: filios ejus; filias illius tulerunt; et ipsam occiderunt gladio) Et facte sunt famosae mulieres (sive facta es in sermone mulierum); et judicia (sive ultiones **261** fecerunt in ea. Duodecim tribus Israel quae fue-runt junctae in Aegypto, postea esse divisas in duas et decem tribus, appellasque Judam et Israel, Regum et Paralipomenon Scriptura testatur. Jude regnavit de stirpe David, Roboam filius Salomonis in Jerusalem, ubi erat templum et sacerdotes, et magna pars tribus Levi. Decem autem tribus in Samaria Jeroboam filius Nabat de [Al. Nabad] tribu Ephraim et Joseph; quarum Samaria nunc appellatur Oolla, quod in lingua nostra sonat tabernaculum: Jerusalem vero Ooliba, hoc est, tabernaculum meum in ea. Si-quidem et in decem tribus erat tabernaculum non Dei, sed idolorum. Auribus enim Jeroboam, ut popu-lum averteret a cultu Dei, vitulos collocavit in Dan et Bethel. Dicamus ergo de singulis. Duae istae mulieres, Samaria et Jerusalem, filiae fuerunt ma-tris unius de Israel stirpe generate, et fornicatae sunt in Aegypto in adolescentia sua. Neque enim acce-pissent Legem eductae de Aegypto in monte Sina, prohibentem eas venerari idola, nisi Aegypto fuis-sent Aegyptia portenta venerata. Potest autem mater ambarum esse Chetha, de qua supra legitur: Pater vester Amorrhæus, et mater vestra Chethaen (Supra xvi, 3). Sed et quando dicitur: Unusquisque abominations Aegypti auferat ab oculis suis, hoc si-gnificat, quod in Aegypto Israel idolis servierit, et ibi ceciderint, sive fracta sint ubera virginitalis ejus; majorque Samaria dicitur et senior vel pro-pter multitudinem decem tribuum, vel quia post mortem Moysi de Ephraim tribu, Jesus filius Nave **D** populo praefuit: unde et Jeroboam, qui scidit eas, a domo David fuisse legitimus (III Reg. xii. Et habuit eas Deus, sive facte sunt ejus, quando ingemue-runt ab operibus Aegypti, luto prius et lateri ser-vientes. Quae postea illi filios et filias, vel in solitu-dine, vel in repositionis terra genuerunt. Primumque fornicata est Oolla, id est, Samaria, super Deum, quando insanivit in Assyrios, qui vestiti ejus hyacinthinis, et non quoslibet de populo, sed duces et magistratus, nec atate confectos, sed ju-venes omnes, equites electos, quorum secuta est idola, et a quibus contra jussionem Dei postulat

auxilium. Qui venerunt et polluerunt eam, ut quid- quid in adolescentia fecerat in Aegypto, **262** non relinqueret. Nam et Aegyptii concubuerunt cum ea in adoloesctia ejus, quorum simulacra venerata est; ibique devirginata, et contracta sunt ubera il-lis: et tanta fuit fornicationis abundantia, ut non fornicati cum ea, sed fornicationem suam super il-lam effudisse dicantur. Propterea tradita est ipsis amatoribus suis, Phul et Theglathphalassar, et Sal-manasar, in quorum insanivit libidinem, et ipsi discoperuerunt ignominiam ejus, *προπολογίας*, quasi mulieris meretricis (IV Reg. xvii et xviii, 1 Paral. v). Revelatio autem urbis, captivitas est, qui filios et filias earum duxere captivas, et ipsam gladio trucidarunt, ita ut in omnium mulierum exemplum jugulata sit; et in malam partem cunctarum sermone celebratur. Qui judicia et ultiones fecerunt in ea, ut nihil in illa salutis relinquerent; sed usque hodie decem tribus captive teneantur in montibus et in uribus Medorum, ad quas translate sunt. Juxta anagogen in Osee propheta quid signifi-cet Joseph, Ephraim, Samaria, Jezrael, et Israel, et quomodo contraria sint domui David, et Jerusa-lem, quae significat Ecclesiam plenus disserimus. De quibus et septuagesimus septimus psalmus sonat: Filii Ephraim intendentes et mittentes arcum, conversi sunt retrorsum in die belli (Psal. lxxvii, 9). Et Ieru-m: *Repulit tabernaculum Joseph, et elegit tribum Juda* (Ibid., 67). Elegit enim Deus domum confes-sionis Ecclesiam, et repulit tabernaculum Joseph, quod interpretatur augmentum. Qui, praetermissa Lege Dei, aureos cultus sua vitulos addiderunt et appellatur Oolla, id est, tabernaculum, non Dei sed erroris et demonum. Et soror major se senior, propter multitudinem et captivitatem ab Assyriis fornicata est contra Deum, quia dereliquit fidei ve-ritatem, et insanivit in hereticorum principes ama-tores suos, qui vestiti erant hyacinthinis, excelsa illi et coelestia promittentes; et ascensores, de qui-bus dictum est: *Hi in curribus, et in equis* (Pe. xix, 8), electos filios Assyriorum et duces ac magistra-tus, qui scientiam sibi et eloquentiam promittunt. Hoc autem propterea fecit, quod easdem fornicatio-nes quas habuerat in Aegypto, id est, antequam crederet, et adhuc in saeculo versabatur, etiam in heresi exercuit. Et devirginata est [Al. devirginatae] sunt] a viris Asyriis qui in malitia perseverant, **263** sive ultioribus. Adversarius enim noster dia-bolus, ipse est inimicus et ultor (I Petr. v). Illi confregerunt ubera Samariae; et virginitatem ejus quam habuerat in Ecclesia, perdidit. Propterea tradita est amatoribus suis, juxta Apostolum qui scribit: *Tradidi eos Satanæ, ut dicant non blasphemare* (I Tim. i, 20). Et: *Tradidi eos in interitum carnis, ut spiritus salvus fiat* (I Cor. v, 5). Illi discoperuerunt ignominiam miseræ Samariae, et omnem illius ostenderunt turpitudinem, filiosque et filias, qui de illa generati sunt, scientia praeditos, et sim-plices atque imperitos duxere captivos, et ipsam

interfecerunt gladio spiritali: totiusque mundi in malam partem sermone celebrantur, et sunt famosae inter cuncta saeculi dogmata, ut in exemplum om-nium feminarum turpitude illius puniatur.

(Vers. 11 seqq.) *Quod cum vidisset soror ejus Ooliba, plusquam illa insanivit libidine: et fornicatio-nem suam super fornicationem sororis suae ad filios Assyriorum praebuit impudenter: ducibus ac magistra-tibus ad se venientibus, indutis veste varia (sive pretiosa); equitibus, qui vectabantur equis, et adolescenti-bus, forma cunctis egregia. Et vidit quod polluta esset via una ambarum, et auxit fornicationes suas. Cumque vidisset viros depictos in pariete, imagines Chaldaeorum expressas coloribus, et accinctos baltheis renes, et tias-ras tinctas in capitibus eorum: forma [Vulg. formam et similitudinem] ducum omnium (sive tristarum omnium) similitudine filiorum Babylonis, terraeque Chaldaeorum in qua orti sunt: et insanivit super eos concupiscentia oculorum suorum, et misit nuntios ad eos in Chaldaeam. Cumque venissent ad eam filii Baby-lonis ad cubile mammarum (sive divertentium), pollue-runt eam stupris suis, et polluta est in eis, et saturata est (sive recessit) anima ejus ab illis. Denudavitque fornicationes suas, et discoperuit ignominiam suam: et recessit anima mea ab ea, sicut recessit anima mea a sorore ejus. Multiplicavit enim fornicationes suas, re-cordans diem adolescentiae suae, quibus fornicata est in terra Aegypti. Et insanivit libidine super concubitu eorum, quorum carnes sunt ut carnes asinorum: et sicut fluxus equorum, fluxus eorum (sive verenda equorum, verenda eorum). Et visitasti scelus adolescen-tiae tuae: quando subacta sunt in Aegypto ubera tua, et contractae sunt **264** mammae pubertatis tuae. Juxta litteram facilis interpretatio est, quod videns Ooliba, id est, Jerusalem, in qua erat Dei tabernacu-lum, plagas sororis non est exemplo commonita, ut retraheret ab errore pedem suum; sed auxit germa-nae fornicationem. Illa enim semel et foris idola fabricata est in Dan et Bethel: ista autem crebro in excelsis, et in templo Dei adoravit statuum Baal, et cum Assyriis fornicata est. Idolum autem Baal, sive Beel, et (ut apertius dicam) Belis, Assyriorum religio est, consecrata a Nino Belis filio in honorem pa-tris. Et fornicationem suam Assyriis praebuit impu-denter, ducibus et magistratibus, qui induti erant veste varia, et multicolori, equitibus et adolescen-tibus forma cunctis egregia: ita ut ambarum sororu-m una fieret fornicatio. In eo autem auxit Jerusa-lem fornicationes suas, quod videns in parietibus imagines Chaldaeorum, insanivit libidine, et forma eorum vestitue decepta, misit ad eos nuntios, auxilium postulans: qui venerunt, et polluerunt eam. Et quia voluptas non est perpetua, sed cito affert satietatem: polluta et saturata in eos, recessit ab eorum federe. Unde et ego cernens turpitudi-nes et fornicationes omnibus publicatas, recessi ab*

ea, ut quae sororis scelera vicerat, penarum quo-que sororem magnitudine superaret. Quae tanta procaecitas fuit, ut cunctos errores adolescentiae suae in graviori jam aetate committeret: et Aegyptia vitia, in Chaldaeorum quoque libidine sectaretur. Insanivit enim quondam in concubitu Aegyptiorum, quorum carnes sunt ad similitudinem asinorum, et tam largus seminum fluxus, sive verenda tam gran-dia, ut equorum superent deformitatem. Nec cessa-vit scelus adolescentiae ejus: immo reversa et post-quam facta est mihi, ut et in eremo et in terra re-promissionis (a) superaret antiquam libidinem, in qua devirginata est, et fracta sunt ubera ejus, et omnis decor perit virginitalis. Porro secundum tro-pologiam, difficilis intelligentia, quomodo Ecclesia haereticam vincat libidinem, nisi forte possimus hoc dicere, quod servus qui sei voluntatem Domini sui, et non facit eam, vapulabit multis (Luc. xii, 47): et quod haeretici **265** foris nefanda committant, et extra arcam Noe naufragio pereant: Ecclesiastici autem si veram fidem sequentes, Assyria atque Chaldaea imitentur vitia, et discolors sequantur imagines peccatorum, majoribus digni sint crucia-tibus. An non mittimus nuntios ad Chaldaeos, qui interpretantur quasi demones, quando pandimus eis, atque praebemus eis frangendam in pectore ubera, ut mentis hospitium est, et saturati voluptatibus, ab aliis transtus ad alias; et non tam fornicatio-nem, quam meretricum numerum desideramus, et ad tantam venimus rabiem, ut post multa tempora Dominice servitutis revertamur ad Aegyptum, et ea

faciamus, quae in saeculo fecimus, antequam nomen fidei acciperemus? (Vers. 22 seqq.) *Propterea, Ooliba, haec dicit Do-minus Deus: Ecce ego suscitabo omnes amatores tuos contra te, de quibus satiata est anima tua, et congre-gabo eos adversum te in circuitu: Filios Babylonis, et universos Chaldaeos, nobiles, tyrannosque et princi-pes, omnes filios Assyriorum, juvenes forma egregia, duces et magistratus, universos principes principum, et nominatos ascensores equorum. Et venient super te instructi curru et rota multitudo populorum: lorica et clypeo et galea armabuntur contra te undique. Et da-bo (b) eis iudicium, et iudicabitur te iudicis suis, et po-nam zelum meum in te, quem exerceo tecum in fu-rore. Nasum tuum et aures tuas praecedent, et quae remanserint, gladio concident. Ipsi filios tuos et filias tuas capient et novissimum tuum devorabitur igni, et denudabitur te vestimentis tuis, et tollent vasa gloriae tuae. Et requiescet (c) facient scelus tuum de te, et fornicationem tuam de terra Aegypti: nec levabis oculos tuos ad eos, et Aegypti non recordaberis amplius. LXX: Propterea, Ooliba, haec dicit Dominus Deus: Ecce ego suscitabo amatores tuos contra te, a quibus recessit anima tua, et adducam eos adversum te per circuitum filios Babylonis, et omnes Chaldaeos *παρολο**

(a) Penes Rabanum, *suspiraret*, pro *superaret*.
(b) Maluit Victor, *coram eis*, quemadmodum est in Hebraeo, Graeco, et Vulgata.

(c) Denuo Victor, *faciam*, ex Hebraeo וישרתי, La-tinaque Hieronymi editione facta.

et *omnes et scilicet*, et omnes filios Assyriorum cum eis, juvenes, electos, duces, et magistratus, omnes tristatias, et nominatos equitantes in equis. Cuncti venient super te ab Aquilone, currus et rotæ, **266** cum multitudine populorum, clypei et peltæ, et militent custodiam super te in circuitu. Et dabo ante faciem eorum iudicium, et iudicabunt te iudiciis suis, et dabo zelum meum in te, et facient tecum in ira furoris. Nasum tuum et aures tuas auferent, et reliquos tuos gladio dejicient. Ipsi filios tuos et filias tuas tollent, et residuos tuos devorabit ignis, et denudabunt te vestimento tuo, et assument vasa gloriationis tue, et avertent impietates tuas a te, et fornicationem tuam de terra Ægypti, et non elevabis oculos tuos ad eos, et Ægypti non recorderis amplius. Quia Ægyptiarum carnium recordata es, et imitata turpitudinem gentis immunde, quæ omnium bestiarum simulacra veneratur: propterea adducam contra te amatores tuos, quorum satiata complexu, recessisti ab eorum federe: ut quantus prius amor fuerat, in tanta odia vertereris. Filios, inquam, Babylonis, omnesque Chaldaeos, nobiles, tyrannos et principes; pro quibus in Hebraico habetur, *phaceu* (פָּחַעוּ) et *sue* (שׁוּעוּ) et *cux* (קִיּוּ), quas multi gentes Orientales intelligunt, cum iugiseseomodii nomina, nec in Regum volumine, nec in Paralipomenon, neque in Jeremia quidem, qui describunt captivatem Jerusalem, aut in aliquo loco Scripturæ sanctæ inveniamus. Nec mirum, si Septuaginta ipsa Hebraica posuerunt nomina, cum Symmachus quoque et Theodotius in eadem verba convertant. Omnes, inquit, Assyrios, equites, et juvenes, forma egregia, duces et magistratus, sive *tristatas*, quos nos principes principum interpretati sumus. De quibus et in Exodo legitur (Exod. xv. 4). *Electos ascensores tristatas* (τρίστατας), pro quibus Latina simplicitas, *ternos* (a) *statores* transtulit. Tristatæ autem nomen est apud Græcos, secundi gradus post regiam dignitatem. De quibus scriptum est: *Verumtamen ad tres primos non pervenit, qui principes equitum pedumque erant et tributorum* [Al. *tribunorum*] (I Par. xii. II Reg. xxxiii): quos nos magistratus utriusque militiae, et prefectos annonarii tituli nominamus. Omnes, inquit, in curribus et in equis, lorica armati, galea et clypeo, obsederunt te per circuitum, et dabo eis **267** iudicium, ut quos reliqueras, et quorum irritum feceras pactum, ab his iudiceris: et iudicabunt te iudiciis suis quasi adulteram. Et ponam, inquit, *zelum meum in te, quem exercent tecum in furore*. Zelus enim meus est inter hostes, fidei etiam non servatæ. Nasum, inquit, tuum et aures tuas præcedit, quasi adulteræ et deprehensæ in slupro: ut deformata placere desistas. Quomodo enim in facie omnis pulchritudo oris in narium decore consistit, et in auribus, et quibus in feminis uniones et mar-

(a) Mendose etiam post Victorii emendationem Martianeus retinuit *stratores*, quod non secundi post regiam dignitatem gradus, sed infimi potius officii est nomen, ab equo insertendo derivatum. *Statores* vero nostri quoque præferunt mss.

garitæ dependent: ita dignitas regis et iudicium, quæ in ore auribusque signatur, eorum gladio præceditur. Ipsi filios tuos et filias tuas capient. Tuos, inquit, et tuas, non meos et meas, quia de adulterio generati sunt, et cætera vorabant incendio. Et denudabunt, inquit, te vestimentis tuis, quibus te ornaveram, et vasis gloriæ tuæ, quæ tibi ad caeremonias templi aurea argenteaque conesseroeram, de quibus scriptum est: *Ego dedi eis aurum et argentum, et ipsi fecerunt ea Baal* (Osæ ii. 8). Hæc autem omnia faciam, ut perditâ pulchritudine et vultu venefico (Al. veneficio) deturpato, quiescat aliquando scelus tuum, et fornicatio quam didicisti et exercuisti in Ægypto: ut postquam nasum aureum perdidideris, nequaquam audeas oculos tuos levare ad Chaldaeos, et amatoribus pristinis ostendere fœditatem tuam: nec recorderis amplius Ægyptiorum libidinis, quorum magnitudine carnum delectabaris. Quæ universa dicuntur sub translatione adulteræ, et propter adulterium deturpata: ut nequam ultra gloriuret in decore suo; sed erubescat in fœditate, quam magnitudine meruit voluptatum. Quidquid de Jerusalem *ερωτικός* dicitur, et ad animam referri potest, quæ virtutibus, Dei juncta complexu, postea adulteravit in vitia, et recessit ab eo, et patefactis universis sceleribus ejus, denudata est atque turpata et ostensa omnibus, ut a scelere suo aliquanto desistat: nec gloriuret in nominis dignitate, sed pro mala conscientia et recondite Ægypti, oculos ultra ad caelum non audeat tollere. Unde et nasus ei præciditur, et aures amputantur, quia odorem **268** bonæ fragrantia verterat in fetorem, et audierat iudicium sanguinis, quod non solum de odore et auditu, sed de visu quoque intelligimus, quo, quia male fuerant abusi, Samson et Selecia priwantur. *Surdum quoque Deus et mutum fecit* (Exod. iv. 11): ne lingua eorum pertranseat usque ad terram, et tactus omnis auferatur in his qui vitam penitus perdididerunt. Et hæc fient, ut igni cuncta purgantur, et pereat Ægypti fornicatio: nec ultra oculos suos ad mala possit attollere.

(Vers. 28 seqq.) *Qui hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego tradam te in manus eorum, quos odisti: in manus de quibus satiata est anima tua. Et agant tecum in odio, et tollent omnes labores tuos, et dimittent te nudam, et ignominia plenam. (b) et revelabitur ignominia fornicationum tuarum. Scelus tuum, et fornicationes tuas fecerunt hæc tibi: quia fornicata es post gentes, inter quas polluta es in idolis earum. In via sororis tuæ ambulasti: et dabo calicem ejus in manu tuâ. Hæc dicit Dominus Deus: Calicem sororis tuæ bibes profundum et latum. Eris in derisum et in subsannationem quæ est capacissima: ebrietate et dolore ropleberis, et calice mæroris et tristitiæ, calice sororis*

(b) Hanc alteram hujus versiculi partem, et revelabitur ignominia fornicationum tuarum, quæ deest, sufficimus ex mss. et Rabano. Victorius quoque antea supplerat more suo ex Hebræo, Latinaque versione, et Græco.

uæ Samaritæ. Et bibes illum, et epotabis usque ad facies, et fragmenta ejus devorabis, et ubera tua lacerabis (sive ut LXX transtulerant: festivitates et neomenias ejus auferam): quia ego locutus sum, ait Dominus [Vulg. addit Deus]. Propterea hæc dicit Dominus Deus. Quia oblita es mei, et projecisti me post corpus tuum: tu quoque porta scelus tuum et fornicationes tuas. Prodest Jerusalem inimicitias habere contra Assyrios atque Chaldaeos, et nequaquam Ægypti recordari; sed tradi eis manus ad puniendum, qui illam oderant: quibus ante non traditur, nisi satiata fuerit de eis anima ejus, ut postquam punierit veterum peccatorum, tunc purgetur suppliciis, et perdat omnes labores quos arte meretricia acquisivit: videatque nuditatem suam et ignominiam: et sciat quod hæc universa non ei Dominus fecerit, sed fornicationes suas, quibus fornicata est per gentes quas supra enumeravit, ut earum coleret simulacra. In viis, ait, sororis tuæ Samaritæ ambulasti: propterea debes calicem illius bibere, **269** cuius peccata sectata es. Calix autem, quod sæpe accipitur pro penis atque suppliciis, multa exempla sunt, e quibus illud est: *Calix in manu Domini vini meri plenus mixto, et inclinavit ex hoc in hoc: verumtamen fæx ejus non est exinanita, bibent ex eo omnes peccatores terræ* (Psal. lxxiv. 9, 10). Et in Isaia Calix ruinae, et poculum furoris dicitur (Isa. li. 47). Et ad Jeremiam loquitur Deus: *Accipe calicem vini meri de manu mea, et potabis omnes gentes, ad quas ego mittam, et bibent, et voment, et insanient* (Jerem. xxv. 15). Sicut enim quædam dantur cathartica, ut noxius humor qui inest corporibus egeratur: sic et Dominus dat calicem tormentorum meracissimum, ut quidquid fellis amaritudinisque est, auferat a peccatoribus, et pristinae eos restituat sanitati. Et ipse calix erit profundus et latus. Profundus, potarum magnitudine: latus tempore captivitatis. Quando autem, ait, inebriata fueris et dolore comprehensa, et biberis calicem usque ad facies, et infantum hauseris, ut fragmenta quoque ipsius calicis devores: tunc tædebit te fornicationis pristinae, et lacerabis ubera quæ fracta fuerant in Ægypto, et quæ amatoribus tuis subacta atque collisa sunt: sive omnes festivitates, et neomenias tuas auferam, ut pro sollemnitate atque lætitia, æternum plantum habeas et mororem. Quia igitur ista fecisti, et oblita es mei, et projecisti me post corpus tuum, sive retrorsum, propter corporis vitia, vel post genitalia, quibus turpitudinis fœditas indicatur: propterea porta scelus et impietatem tuam, videlicet supplicia quoque propter impietatem et scelera meruisti. Potest hoc quod dicitur: *Et potabis usque ad facies, et fragmenta ejus devorabis*, significanter intelligi super Jerusa-

(a) Pro unica voce meum, quam ad mss. fidem cum Rabano substituit, Marian. post Erasmus retinuit duobus verbis et oleum. Repositam a nobis lectionem probat Hebræus quoque textus, et Latina versio, quæ testimonia Victorius cum primis laudat. Nec sane auster ex Hebræo saltim positum ab Hieronymo, ipsa ejus expositio perusadet, ubi ait:

lem, quæ calicem Samaritæ sororis suæ bibit novissima, et quasi facies tormentorum ejus usque ad fundamentum epotavit.

(Vers. 36, 37 seq. (Et ait Dominus ad me dicens: Fili hominis, nunquid iudicas Oollam et Oolibam, et annuntias eis scelera (vel iniquitates) earum: quia adulteræ [Vulg. adulteræ] sunt, et sanguis in manibus earum, et cum idolis **270** (sive alienationibus) suis fornicatæ sunt: insuper et filios suos quos genuerant mihi, obtulerunt eis ad devorandum (sive transduserunt) per ignem. Sed et hoc fecerunt mihi, polluturunt sanctuarium meum in die illa: et sabana mea profanaverunt. Cumque immolarent filios suos idolis suis, et ingrederentur sanctuarium meum in die illa, ut polluturunt illud, etiam hæc fecerunt in medio domus meæ. Miserrunt ad viros venientes de longe, ad quos nuntium miserant. Itaque ecce venerunt, quibus te lavisti (sive, cum venissent, statim lavabis): et circumliviisti [Vulg. addit stibio] oculos tuos, et ornata es mundo multiebrui. Sedisti in lectulo pulchro, et mensa ornata [Vulg. ordinata] est ante te. Thyriana meum et unguentum (a) meum posuisti super eam, et vox multitudinis exultantis erat in ea (sive et voce composita persulabatur); Et in viris quidem (b) multitudines hominum adducebantur, et veniebant de deserto (sive ebrui de deserto) posuerunt armillas in manibus suis, et coronas speciosissimas in capitibus suis. Et dixi et que atrita est in adulterio: Nunc fornicabitur in fornicatione sua etiam hæc. Et ingressi sunt ad eam: quasi ad mulierem meretricem, sic ingredebantur ad Oollam et Oolibam mulieres nefarias (sive ut facerent iniquitatem). Viri ergo justi [Vulg. intersesti isti] sunt: hi iudicabant eos iudicio adulterarum, et iudicio offundentium sanguinem, quia adulteræ sunt, et sanguis in manibus earum. Hæc enim dicit Dominus Deus: Adduc ad eas multitudinem, et trade eas in tumulum, et in rapinam, et lapidibus populorum, et confodiantur gladiis eorum: filios et filias earum interficient, et domos earum igni succendent, et auferam scelus (sive impietatem) de terra, et discent omnes mulieres ne faciant secundum scelus (vel impietatem) earum. Et dabunt sclus (sive impietatem) vestrum super vos: et peccata dolorum vestrorum portabitis, et scietis quia ego Dominus Deus. Et sæpe commouit, parva in quibus Septuaginta editio discrepat ab Hebraico, ex latere copulavi, lectoris fastidio providens. Consequens autem erat, ut qui Samaritæ et Jerusalem adulteræ separatim describerat, pariter earum supplicia nuntiaret. **271** Omnia autem dicuntur quasi ad adulteræ, et facta anacephalæosi, breviter earum scelera proponuntur: ut recte iuxta Legis imperium in adulteræ [Al. adulteris] lapidatio populi consequatur. Quia igitur adulteræ sunt, iustam

Thyriana meum, et unguentum, quod mihi specialiter iusseram fieri, etc. Sic autem opinor, cum pro unguento oleum LXX interpretati sint, utramque lectionem, fuisse annotatam eo, qui tam sæpe occurrit, modo: *unguentum* (sive oleum) meum posuisti, etc.

(b) Victorius, quidem multitudinem: et paulo post adulteris pro adulterio, ex Hebraico, Græcoque fontibus.

deprope sentiam. Sunt enim mechata in idolis, et sanguis in manibus earum, eorum videlicet quos idolis immolantur: ut filios quos mihi genuerant, demonibus consecrarent. Nec hoc fecerunt foris et in montibus, ac lucis, ut saepe facere consueverant; sed ad extimum polluerunt templum meum, ut statuum Baal in eo ponerent. Et sabbata mea profanaverunt: ut nec loci, nec temporis custodiretur apud eos religio. Sed nec presentibus tantum adulteris contente erant, neque sufficit eis, quod filios meos immolaverunt idolis suis vel demonibus; sed peregrinis quoque voluptatibus lascivientes, Assyriorum atque Chaldeorum simulacra venerare sunt. Qui cum venissent, Ooliba (a) Jerusalem, omnem adulterum habitum implesti super eos, ut lavares corpus, oculos stibio linires: ut assumeres cultum muliebrem, sederes in lectulo libidini preparata [Al. preparato], repulas proponeres, quibus fractas ad libidinem vires equales amatorum tuorum; thymiana meum et unguentum quod mihi specialiter jusseram fieri (Exod. xxx), et exterminari animam illam do populo, quæ in privatos usus hoc facere voluisset, tu offerres idolis; ut congregares frequentiam populorum, sive omni genere musicorum caneres: ut non solum visu, sed et auditu et odoratu, et cunctis sensibus placeres amatoribus tuis, qui venerunt ad te ebrii: non urbana alicujus elegantia, sed de deserto ac solitudine, rusticorum ac latronum habitum preferentes. Et in tantam exarsistis, o sorores pessime, insaniam voluptatum, ut armillas vestras et discriminalia imponeretis manibus et capitibus amatorum vestrorum, sive vobis ipsis, ut plene ornata turparemini. Quamobrem dixi ei, vel Jerusalem, vel Samaria, vel utriusque: Sic attrivistis frontem, ut nequaquam secreto polluamini, vel mariti, vel hominum vitetis aspectum; sed instar meretricum publice **272** prostitua-mini, qui ingressi sunt ad vos, quasi ad meretrices, certam vos polluere cupientes. Tradam igitur vos ad puniendum his quibus ultro tradite estis ad deturpandum. Justi enim viri sunt, in eo quod adulteram et parriedam, me jubente, derisuerunt. Hæc enim dicit Dominus Deus: Monitu vocis tue congrega ad eas, o propheta, multitudinem populorum, et primum diripiatur earum universa substantia; deinde lapidentur et confodiuntur gladiis, et illi earum et illæ trucidantur, et domus ardeant. Et hæc omnia fiet, ut auferatur de terra impietas; et discant omnes mulieres universeque provincie procul posite, penis earum similia devitare: ut postquam roeperitis que meremini, et portaveritis scelera idolorum vestrorum: tunc cognoscatis quod ego sim Dominus. Hæc autem omnia tropologie, et sub typo adulterarum dicta sunt contra Samaritanam et Jerusalem, quod Assyriis tradite atque Chaldeis, doctæ sint in captivitate, et urbes earum incendio

(a) Penes Rabanum, Ooliba, hoc est, Jerusalem.

(b) Anonymus hinc vocem tui, quam mss. ignorant,

concremarint: interfecti sint populi (b) qui pro Deo demonum simulacra venerati sunt. Possunt hæc et post adventum Christi intelligi, quod viri justi de populis nationum ipsi Samaritanos et Judæos comparatione sui judicent, et tradant eos ad devorandum, quibus Dominus dixerat (Matth. xxiii, 38): *Helinquetur vobis domus vestra deserta. Et: Quando videritis circumdari ab exercitu Jerusalem, scitote quia appropinquat desolatio ejus* (Luc. xxi, 22). Usque hodie enim adulterate sunt, et totius orbis lapidibus opprimuntur. Quoniam miserunt nuntios ad eos qui erant procul, et dicere non poterant: *Ego Deus appropinquans, et non Deus de longe, dicit Dominus* (Jerem. xxiii, 23) et preparaverunt se amatoribus suis demonibus: et omnem cultum atque ornatum quem a Deo acceperant naturali bono, verterunt in cultum demonum, et opera sua decoremque, quem in armiles et diadematæ intelligimus, adulteris amatoribus prebuerunt quorum pœna gentibus timor est, immo his qui ex gentibus crediderunt, ne similia patiantur, si ea fecerint quæ fecit Samaria et Jerusalem. A quibus tunc auferuntur impietates, cum receperint **273** scelera sua, et velamen quod positum est ante vultum Moysi (Exod. xxxiv) abstulerint ab oculis suis, ut cognoscant quod ipse sit Dominus Jesus Christus, quem Dei Filium negaverunt (II Cor. iii).

(Cap. XXIV. Vers. 1 seq.) *Et factum est verbum Domini ad me in anno nono, in mense decimo, decima mensis, dicens: Fili hominis, scribe tibi nomen diei Jerusalem hodie. Et dices per proverbium ad domum irritatricem parabolam, et loqueris ad eos: Hæc dicit Dominus Deus: Pone ollam, pone, inquam, et mitte in eam aquam. Congere frusta ejus in eam, omnem partem bonam, semur et armum, electa et ossibus plena Pinguisimum pecus assume: compone quoque strus ossium sub ea: efferbit coctio ejus, et discocta sunt ossa illius in medio ejus. Propterea hæc dicit Dominus Deus: Væ civitati sanguinum, olla cuius rubigo in ea est, et rubigo ejus non exivit de ea: per partes, et per partes suas ejus eam: non cecidit super eam sors. Sanguis enim ejus in medio ejus est, super limpidissimam petram effudit illum, non effudit illum super terram, ut possit operiri pulvere. Ut superducerem [Vulg. superinducerem] indignationem meam: et vindicta ulciscerem: dedi sanguinem ejus super petram limpidissimam, ne operiretur. Propter hæc dicit Dominus Deus: Væ civitati sanguinum, cuius ego grandem faciam pyram. Congere ossa quæ igne succendam, consumatur carnes, et concoquetur universa compositio, et ossa tabescent. Pone quoque eam super prunas vocuam, ut incalcescat et liquefiat res ejus, et confluetur in medio [Vulg. interserit ejus] inquinamentum ejus, et consumatur rubigo ejus. Multo labore sudatum est; et non exiit de ea nimia rubigo ejus, neque per ignem. Immunditia*

et contextus respuit.

tua execrabilis, quia emundare te volui, et non es amundata a sordibus tuis; sed ne mundaberis prius, donec quiescere faciam indignationem meam in te. Ego Dominus locutus sum: venit, et faciam: non transibo [Vulg. transeam], nec parcam, nec placabor. Justa vias tuas et iuxta adventiones tuas (a) judicavi te, dicit Dominus. LXX: Et factus est sermo Domini ad me in anno nono, in mense decimo, decima mensis, dicens: Fili hominis, scribe tibi diem ab hac die, quæ obfirmatus est rex Babylonis super Jerusalem ab hodierna die et dic ad domum exasperantem parabolam, et dices ad eos: Hæc dicit Dominus Deus: **274** Pone lebetem et infunde super eam aquam, et mitte in eum divisiones: omnem incisuram bonam, crus, et humerum carnibus separatis ab ossibus de electis pecoribus assumpta, et incende ossa sub eis: ferverit, et sunt cocta ossa ejus in medio illius. Propterea hæc dicit Adonai Dominus: O civitas sanguinum, lebes in quo est rubigo in eo, et rubigo non est egressa ex eo: per partes suas protulit: non cecidit super eam sors, quia sanguis ejus in medio illius est. Super levissimam petram posui illum: non effudit illum super terram, ut operiretur terra. Ut ascenderet furor in ultionem vindictæ: dedi sanguinem ejus super limpidissimam petram, ut non operiretur. Propterea hæc dicit Adonai Dominus: Væ civitas sanguinum, et ego magnificabo terrorem, et multiplicabo ligna, et succendam ignem, ut tabescant carnes et immineantur jus, et ossa concrementur et stel super carbores suos. Incensa est ut exaratur et frigrat res ejus, et concrementur in medio illius immunditia ejus, et deficiat rubigo ejus. Humiliabitur rubigo, et non exiit de ea multa rubigo ejus: confundetur rubigo illius: immunditia tua ZEMMA, pro eo quod contaminata es tu, et non es emundata ab immunditia tua. Et quid erit si non fueris emundata ultra donec impleam furorem meum in te? Ego Dominus locutus sum, et veniet, et faciam: non differam, nec miseror, nec deprecabilis ero. Secundum vias tuas, et secundum adventiones tuas judicabo te, dicit Adonai Dominus.— Propterea ego judicabo te iuxta sanguinem tuum, et iuxta cogitationes tuas judicabo te, immunda atque famosa, et nimia ad irritandum: Quorum pleraque de Theodotione addita sunt, et verbum Hebraicum ZEMMA (זימה), pro quo nos execrabilem immunditiam interpretati sumus. Illudque ab eis additum est, quod in Hebraico non habetur, et obelo pronotandum est: Propterea ego judicabo te iuxta sanguinem tuum, et iuxta cogitationes tuas judicabo te, immunda atque famosa, et nimia ad irritandum. Dicamus ergo de singulis. Nonno anno captivitatis regis Joacim (quinto enim exorsus est propheta) et decimo mense ejusdem noni anni, decima die mensis decimi, factum est verbum Domini ad Ezechiel prophetam, et dixit ei: Fili hominis, scribe tibi hanc eamdem diem, et scito quod rex Babylonis hodie in regione Judæa obsidere cœperit Jeru-

(a) In Hebræo עשתי, judicaverunt te, quod Victorius corruptum arbitratur, substituitque libere judicabo, pro judicavi, ex versionibus Latina et

salenti, et vallare eam exercitu; et obsidionem istam per parabolam describat atque proverbium, quæ in presenti loco metaphoram translationemque significat. Pone, inquit, ollam æneam, id est, lebetem, et mitte in eam aquam, et pinguis simorum animalium omne corpus in frusta concide, tam femur, quam crus et armum; carnesque diligenter ab ossibus separa, et carnibus missis in lebetem, ossa pone in compone sub lebete, et fac sruere, et cumulos ossium, ut effervescat non semel, sed frequenter coctio lebetis, et discoquantur carnes intrinsecus, et ossa subter incendio concrementur. Vis autem scire, propheta, quis sit iste lebes, vel quæ carnes aut ossa? Loqueretur hæc, dicit Dominus Deus: Væ civitati sanguinum, id est Jerusalem, lebeti cuius rubigo, id est, malitia nimia est, et licet ignis suppositus sit, tamen rubigo ejus non exiit de ea. Perseveraverunt enim etiam capti atque cruciati in pristino scelere. Per patres, et singillatim consumite eam, nemo remaneat in salutem. Non cecidit super eam, sors ut alii perirent, et alii salvarentur. sed cunctis communis venit interitus. Sanguis enim ejus, id est, homicidia, et filiorum neces, in medio illius sunt. Quem sanguinem effudit super limpidissimam petram, ut pateret omnibus, nec terra operiretur aut pulvere: ne transiret videlicet indignatio mea, sed super apertissimum sanguinem ultio prepararet. Natura est enim, ut si sanguis fundatur in terram, combat humus humorem sanguinis, vel paulatim terra operiatur et pulve. Cum autem super limpidissimam petram et nullam habentem foveam, sanguis fuerit effusus, labitur et latam obinet sedem. Hoc autem indicat, quod non occulta, sed publica fecerit homicidia, secundum illud quod dicitur ad Cain: Sanguis fratris tui clamat ad me (Genes. iv, 10): propterea dic civitati, non unius sanguinis, sed sanguinum multorum: Ecce ego grandem in te pyram faciam, sive educam torrem, quem **276** vulgus titionem vocat, et non solum carnes in te molles et teneras, sed durissima quoque ossa sic succendam, ut nihil in te remaneat quod non cremetur incendio. Cumque et carnes et ossa consumpta fuerint et cremata, ipsum lebetem vacuum pone super prunas, ut res quoque illius (b) incalcescat et consumatur, et ære consumpto, rubigo quoque illius pereat, id est, civitate necido concremata, malitia cum urbe dispareat. Sed quid prodest fecisse quod jussum est? Ne per ignem quidem rubigo atque malitia lebetis, et urbis potuit auferri; sed permanet in ea immunditia scelestæ et execrabilis: hoc enim nimia significat. Et apostropham ad ipsum lebetem, id est ad ipsam urbem, facit. Mundare te volui, et non es mundata sordibus tuis, nec ultra poteris emundari, donec in te compleam indignationem meam. Ego Dominus locutus sum, et sententia mea non potest præterire. Venit jam urbis obsidio, faciam quod minatus sum:

Græca.

(b) Vitiose legebatur *invalescat*. Rabanus, *tabescat*;